

KETTIL BRUUN

YLEINEN MIELIPIDE MAAMME ALKOHOLIPOLITIikasta

Rekolan komitean huhtikuussa 1963 antama mietintö, joka sisältää ehdotuksen uudeksi alkoholilainiksi, aiheutti vilkasta mielipiteiden vaihtoa. Tätä on sen jälkeen jatkunut, ja ennen kaikkea raittiusliike on alan tärkeimpänä painostusryhmänä kerta toisensa jälkeen ponnekkaasti tuonut julki kantansa alkoholipoliittisissa kiistakysymyksissä. Kun keskustelussa usein ilman empiiristä tukea viitataan yleiseen mielipiteeseen, päätti Alkon johto toimituttaa haastattelututkimuksen kansan asenteiden analysoimiseksi.

Suomen Gallup sai tehtäväkseen suorittaa tutkimuksen, jonka suunnittelua ja toimeenpanoa selostetaan liitteessä. Kuten liitteestä ilmenee, on haastattelujen avulla kootussa aineistossa tiettyjä heikkouksia. Liitteessä pohditaan verraten seikkaperäisesti kysymystä aineiston edustavuudesta, joka varsin suuresta kadosta huolimatta tuntuu tyydyttävältä. Vakavampana heikkoutena ovat mittausvirheet eli kysymys

siitä, voidaanko annettujen vastausten katsoa mittaavan suhtautumista alkoholipoliittikan eri ongelmiin. Havainnollistan ongelmia viittaamalla konkreettisiin asiatietoihin. Lähtökohdaksi otan taulukko 1:n, joka osoittaa suhtautumista joihinkin keskeisiin alkoholipoliittisiin kiistakysymyksiin.

Luvuista päätellen voitaisiin otaksua, että Alkon tunnuslause "mieluummin viiniä kuin väkeviä" on saanut voimakasta tukea, että suurin piirtein 1/3 haastatelluista pitää kiinni nykyisestä, maaseudulla tapahtuvaan oluen- ja alkoholinmyyntiin liittyvästä lainsäädännöstä ja käytännöstä 1/3:n toivoessa liberalisointia ja 1/3:n määräysten tiukentamista sekä että n. 3/4 haastatelluista haluaisi laajentaa ravintolaverkostoa; anniskeluravintolat tuntuvat miellyttävän kansaa enemmän kuin alkoholittomat tarjoilupaikat, ja rajoitetuin anniskeluoikeuksin toimivat ravintolat näyttävät olevan enemmän suosiossa kuin täysin oikeuksin varustetut.

Taulukko 1. Suhtautuminen tiettyihin keskeisiin alkoholipoliittisiin kiistakysymyksiin vuoden 1964 Gallup-tutkimuksen mukaan

Keskusteluissa alkoholiasioista puhutaan usein mietojen juomien linjasta. Tämän mukaan väkevät juomat pyritään korvaamaan miedoilla, kuten viinillä ja oluella. Pidätkö Te itse tätä linjaa hyvänä vai huonona?

	Haastateltujen lukumäärä	
	abs.	%
Linja on		
erittäin hyvä ratkaisu	503	25
melko hyvä —, —	823	41
melko huono —, —	290	14
erittäin huono —, —	159	8
ei tiedä	248	12
Yhteensä	2 023	100

Viime aikoina on ollut puhetta siitä, millä tavoin oluen ja pilsnerin saanti pitäisi maassamme järjestää. Miten mielestänne yleisön pitäisi saada ostaa kolmosluokan olutta — tässä on mainittu eri mahdollisuuksia?

	Haastateltujen lukumäärä	
	abs.	%
ei mistään myymälöistä	154	8
vain Alkon myymälöistä viinakortilla vain Alkon myymälöistä, mutta ilman viinakorttia	427	21
elintarvikekaupoista, jotka saavat myyntiluvan	693	34
kaikista elintarvikekaupoista	351	17
ei osaa sanoa	247	12
ei osaa sanoa	151	8
Yhteensä	2 023	100

Nykyisen lain mukaan kaupunkeihin ja kauppaloihin voidaan perustaa alkoholimyymälöitä, mutta ei maaseudun väestökeskuksiin, eikä muihin kyliin maaseudulla. Tästä asiasta on esitetty erilaisia mielipiteitä,

Erillisiin mielipidekysymyksiin annettuja vastauksia ei voitane pitää kovinkaan merkitsevinä. Tulosten luotettavuuden lisäämiseksi tehdään usein kaksi tai useampia kysymyksiä, jotka tähtäävät saman seikan mittaamiseen. Näin on menetelty tässäkin tutkimuksessa, ja taulukoissa 2 ja 3 annetaan havainnollisia esimerkkejä kahden kysymyksen välisestä yhteydestä.

Taulukko 2 osoittaa, ettei vastauksia taulukon kahteen kysymykseen ole annettu toisistaan riippumatta. Ottaen huomioon, että nämä kysymykset esitettiin peräkkäin ja että niiden tarkoituksena oli saman asian

mitittäminen, korrelaatio on kuitenkin heikko. Niinpä meillä on taulukon vasemmanpuoleisessa yläkulmassa 120 henkilöä, joiden mielestä Alkon noudattama linja on "erittäin hyvä" ratkaisu, mutta samalla he ovat "täysin" sitä mieltä, ettei siirtyminen mietoihin alkoholijuomiin vähennä alkoholinkäytön vahingollisia seurauksia. Toisen kysymyksen mukaan 74 % ja toisen mukaan 45 % mielipiteensä ilmoittaneista haastatelluista on suhtautunut myönteisesti Alkon omaksumaan, mietoja juomia suosivaan kantaan.

	Haastateltujen lukumäärä	
	abs.	%
Alkon myymälöitä ei saisi enää lainkaan perustaa	602	30
Alkon myymälöitä saa perustaa vain kaupunkeihin ja kauppaloihin	584	29
Alkon myymälöitä pitäisi voida perustaa myös maaseudun väestökeskuksiin	702	35
Alkon myymälöitä pitäisi voida perustaa myös muihin kyliin	104	5
muu vastaus	31	2
Yhteensä	2 023	101

Maamme ravintolat voidaan jakaa eri tyypeihin anniskeluoikeuksien mukaan. Minkä tyyppisiä ravintoloita mielestänne pitäisi perustaa entistä enemmän?

	Haastateltujen lukumäärä	
	abs.	%
täysin anniskeluoikeuksin toimivia ravintoloita	278	13
viini- ja olutoikeuksin toimivia ravintoloita	465	22
olutoikeuksin toimivia ravintoloita vain pilsneriä tarjoilevia ravintoloita	246	12
alkoholittomia ravintoloita	201	10
ei osaa sanoa	382	18
ei osaa sanoa	146	7
ei kumpaakaan enemmän	366	18
Yhteensä	2 084¹⁾	100

¹⁾ Summa ylittää haastateltujen lukumäärän, koska sama henkilö joissakin tapauksissa on hyväksynyt kaksi tai useampia vaihtoehtoja.

Ennen kuin yritän selviytyä tulkintavai-

Taulukko 2. Suhtautumista "Alkon linjaan" mittaavan kahden muuttujan välinen yhteys

On myös esitetty väite, että siirtyminen mietoihin juomiin ei vähennä alkoholijuomien haitallisia vaikutuksia. Oletteko Te

Linja on	täysin samaa mieltä	suunnill. samaa mieltä	hiukan eri mieltä	täysin eri mieltä	ei tiedä	Sum- ma
erittäin hyvä ratkaisu	120	73	144	135	31	503
melko hyvä —,—	172	193	297	85	76	823
melko huono —,—	139	54	53	24	20	290
erittäin huono —,—	101	9	16	19	16	159
ei tiedä	99	20	19	12	98	248
Yhteensä	631	349	529	275	241	2 023

$r = -0,28$

keuksista, kommentoin taulukkoa 3. Meillä on siinä taas kaksi peräkkäin esitettyä kysymystä, jotka tässä tapauksessa ovat loogisesti toisistaan riippuvia. Joitakin harvoja tapauksia lukuun ottamatta ei suoraanaisesti epäjohdonmukaisia vastauksia ole annettu. Vastausten tulkinta helpottuu huomattavasti, jos molempiin kysymyksiin annetut vastaukset taulukoidaan ristiin. Koska 955 haastateltua on toivonut vähemmän täysin oikeuksin toimivia ravintoloita, voisi helposti uskoa heidän olevan raittiusmielisiä. Taulukosta 3 ilmenee kuitenkin, että yli 400 näistä henkilöistä on toivonut useampia mietojen alkoholijuomien anniskelupaikkoja, joten täysraittiuuden kannattajat ja Alkon "mielummin viiniä kuin väkeviä" -linjan

suosijat ovat "vähentämiskysymyksen" perusteella joutuneet samaan ryhmään. Toisin sanoen: vastausten tulkinta käy helpommaksi, kun kysymyksiin saadut vastaukset yhdistetään; mutta vielä yhdistämisen jälkeenkin on joukko selvittämättömiä kohtia, joihin en kuitenkaan tässä yhteydessä puutu.

Olen taulukkojen avulla yrittänyt konkretisoida hankalaa pulmaa. Miten tämä pulma ratkaistaan riippuu ongelman asettelusta. Alkoholipoliitikolle riittää usein tieto siitä, miten suuri osa asukkaista kannattaa uudistusehdotusta; tutkijaa taas kiinnostaa käsitysten vaihteluiden selvittäminen eri sosiaaliryhmissä ja hänen tavoitteenaan on koettaa päästä perille siitä, mitkä tekijät

Taulukko 3. Suhtautumista ravintolatoimen kehitykseen mittaavan kahden kysymyksen välinen yhteys

Minkä tyyppisiä ravintoloita pitäisi lisätä

Minkä tyyppisiä ravintoloita pitäisi vähentää	Täysin oikeuksin toimivia	Viini- ja olutoik. toimivia	Olutoik. toimivia	Vain pilsneriä tarjoilevia	Alko- holittomia ravint.	Ei osaa sanoa	Ei kum- paakaan enemmän	Sum- ma
Täysin oikeuksin toimivia	4	264	145	167	280	30	65	955
Viini- ja olutoik. toimivia	28	—	10	4	29	3	4	78
Olutoikeuksin toimivia ..	27	18	—	2	22	1	4	74
Vain pilsneriä tarjoilevia ..	30	16	7	—	15	1	4	73
Alkoholittomia ravintoloita	58	28	17	4	6	2	4	119
Ei osaa sanoa	68	48	29	16	16	104	23	304
Ei kumpaakaan vähemmän	63	91	38	8	14	5	262	481
Yhteensä	278	465	246	201	382	146	366	2084

"aiheuttavat" mielipiteiden vaihtelun. Paradoksaalista on se, että alkoholipoliitikon yksinkertaista toivomusta useinkin on vaikeampi täyttää kuin osaa tutkijan vaatimuksista. Alkoholipoliitikko toivoo yksinkertaisia ja hyvin eriteltyjä (spesifisiä) mittoja sosiaalitutkijan mittojen ollessa usein komplisoituja, joskaan siitä huolimatta ei erikoisen tarkkoja. Monimutkaisempi mitta on kuitenkin usein tarkempi kuin yksinkertainen. Mutta, kuten joku ehkä huomauttaa, eivätkö esim. presidentinvaaleja edeltävät varsin luotettavat vaaliproгноosit Yhdysvalloissa osoita, että voidaan puhua käsityksen kvantitatiivisesta kannatuksesta? Presidentinvaaleista ja alkoholipoliittisista kiistakysymyksistä esitettyjen mielipiteiden välillä on kuitenkin olennainen ero. Äänestämistä koskevalla kysymyksellä on konkreettinen yhteys tekoon, jossa valinnan mahdollisuuksia on vähän, alkoholipolitiikkaa käsittelevät kysymykset ovat yleisemmin muotoiltuja ja monelle haastatellulle ne ovat vailla mielenkiintoa.

Tämä ei merkitse sitä, että aineisto olisi käyttökelpotonta. Mutta meidän on pakko koettaa vähentää virhemarginaalia yhdistelemällä useihin sellaisiin kysymyksiin annettuja vastauksia, joiden — tiettyjen yleisesti hyväksytyjen kriteerien nojalla — on katsottava mittaavan suurin piirtein samaa asiaa.

Koettaessamme yhdistellä eri kysymyksiin saatuja vastauksia indeksiluvuiksi olemme luopuneet alkoholipoliitikon ongelman ratkaisemisesta. Sitä vastoin indeksi soveltuu hyvin käytettäväksi tiedemiehen ongelmaa tutkittaessa, kun halutaan valaista indeksin vaihteluja eri sosiaaliryhmissä.

Tutkimusstrategia on seuraavanlainen:

1. Tutkitaan, miten eri kysymyksiin annetut vastaukset korreloivat keskenään ja muodostetaan tulosten perusteella suhtautumista alkoholipolitiikan eri puoliin mittaavia indeksejä.

2. Tutkitaan, miten nämä mahdolliset indeksit vaihtelevat eri sosiaaliryhmissä (mm. selvitetään, millä taholla raittiusliikkeellä, ja vastaavasti Alkoholilla, on vahvin tukensa).

Seuraavassa luetteloidaan laaditut indeksit; jokaisen indeksin kohdalla mainitaan, mitkä kysymykset siihen sisältyvät, ja samalla selitetään lyhyesti, miten indeksi on laadittu.

1. Alkon — mietoja alkoholijuomia suosiva — kanta
Taulukkojen 2 ja 3 sisältämät neljä kysymystä sekä Mikä tässä mainituista juomista (olut, viina, viini) mielestänne aiheuttaa eniten haittaa ja vaurioita yhteiskunnalle ja yksilöille?

Mistä ikävuodesta alkaen mielestänne kansalaisilla pitäisi olla oikeus ostaa viinaa alkoholimyymälöistä? Entä mistä ikävuodesta pitäisi saada ostaa olutta? Entä mistä ikävuodesta pitäisi saada tarjoilla viinaa ravintolassa? Entä mistä ikävuodesta olutta ravintolassa?

Indeksi vaihtelee nollasta yhdeksään; pisteluku 9 merkitsee, että haastateltu haluaa enemmän yksinomaan mietoja alkoholijuomia anniskelevia ravintoloita ja vähemmän väkeviä juomia anniskelevia, että hänen mielestään Alkon linja on erittäin hyvä ratkaisu ja että hän on aivan eri mieltä kuin ne, jotka väittävät, ettei linja vähennä alkoholinkäytön haittavaikutuksia. Edelleen hän uskoo viinan aiheuttavan eniten vahinkoja ja hän toivoo alempaa ikäraja mietojen alkoholijuomien myynnissä ja anniskelussa kuin väkevien.

2. Alkoholinjakelu maaseudulla

Nykyisen lain mukaan kaupunkiin ja kauppaloihin voidaan perustaa alkoholimyymälöitä, mutta ei maaseudun väestökeskuksiin, eikä muihin kyliin maaseudulla. Tästä asiasta on esitetty erilaisia mielipiteitä: Alkon myymälöitä ei saisi enää lainkaan perustaa/ Alkon myymälöitä saa perustaa vain kaupunkiin ja kauppaloihin/ Alkon myymälöitä pitäisi voida perustaa myös maaseudun väestökeskuksiin/ Alkon myymälöitä pitäisi voida perustaa myös muihin kyliin/ Muu vastaus/ Ei osaa sanoa. Mikä näistä vastaa Teidän kantanne?

On ehdotettu, että maaseudun väestökeskuksissa, joilla ei ole alkoholimyymälöitä, myynti järjestettäisiin Alkon myymäläautojen avulla. Miten hyvänä tai huonona ratkaisuna pitäisitte tätä: Erittäin hyvä ehdotus/ Melko hyvä ehdotus/ Melko huono ehdotus/ Erittäin huono ehdotus/ Muu vastaus/ Ei osaa sanoa.

On ehdotettu, että alkoholijuomia voitaisiin tilata maaseudulle myös postin välityksellä. Miten hyvänä tai huonona pitäisitte tällaista ehdotusta: Erittäin hyvä ehdotus/ Melko hyvä ehdotus/ Melko huono ehdotus/ Erittäin huono ehdotus/ Muu vastaus/ Ei osaa sanoa.

Kysymykset on yhdistetty Guttman-skaalojen laatimisen periaatteita noudattaen.

3. Oluenjakelu

Viime aikoina on ollut puhetta siitä, millä tavoin oluen ja pilsnerin saanti pitäisi maassamme järjestää. Miten mielestänne yleisön pitäisi saada ostaa kolmosluokan olutta — tässä on mainittu eri mahdollisuuksia: Ei mistään myymälöistä/ Vain Alkon myymälöistä

viinakortilla/ Vain Alkon myymälöistä, mutta ilman viinakorttia/ Elintarvikekaupoista, jotka saavat myyntiluvan/ Kaikista elintarvikekaupoista/ Ei osaa sanoa.

Miten mielestänne ravintola-asiakkaille pitäisi saada tarjolla III-luokan olutta — tässä on mainittu eri mahdollisuuksia: Ei mistään ravintolasta/ Vain anniskeluravintoloista aterian yhteydessä/ Vain anniskeluravintoloista, mutta ilman ruokailupakkoa/ Kaikista ruokapaikoista aterian yhteydessä/ Kaikista ruokapaikoista ilman ruokailupakkoa/ Ei osaa sanoa.

Koska vain kaksi kysymystä on ollut yhdisteltävissä, ei yhdistämisestä saadun edun ole katsottu korvaavan sisällön kasvavaa epäselvyyttä, joten on käytetty vain ensiksi mainittua kysymystä.

4. Päätösvalta uusia myymälöitä avattaessa

Äskettäin perustetun kauppalan johtohenkilöitä kävi Alkossa pyytämässä alkoholimyymälän perustamista. Alko teki tästä ehdotuksen kauppalanvaltuustolle, joka hyväksyi sen 23 äänellä 6 vastaan. Katsotteko silloin, että pitäisi perustaa alkoholimyymälä, vai että ei saisi perustaa alkoholimyymälää/ Ei osaa sanoa.

Entä jos tämä ehdotus Alkon myymälän perustamisesta olisi hyväksytty niukalla enemmistöllä, sanotaanpa 16 äänellä 13 vastaan. Katsotteko silloin, että pitäisi perustaa alkoholimyymälä, vai että ei saisi perustaa alkoholimyymälää/ Ei osaa sanoa.

Kauppalanvaltuuston ja Alkon kanta saattaa olla erilainen näissä myymälöiden perustamisasioissa. Oletetaan, että Alko ehdottaa myymälää, mutta Alkon ehdotus hylätään, 23 ääntä vastustaa, 6 ääntä puoltaa. Katsotteko silloin, että pitäisi perustaa alkoholimyymälä, vai että ei saisi perustaa alkoholimyymälää/ Ei osaa sanoa.

Entä jos Alko ehdottaa myymälää, ja tämä ehdotus hylätään niukalla enemmistöllä, 16 ääntä vastustaa ja 13 puoltaa. Katsotteko silloin, että pitäisi perustaa alkoholimyymälä, vai että ei saisi perustaa alkoholimyymälää/ Ei osaa sanoa.

Kysymykset on yhdistelty Guttman-skaalojen laatimisen periaatteita noudattaen.

Yhteys näin laadittujen indeksilukujen välillä voidaan sopivasti kuvata seuraavassa esitettyjen korrelaatiokertoimien avulla.

	1	2	3
1. Alkon linja			
2. Alkoholinjakelu08		
3. Oluen jakelu18	.45	
4. Päätösvalta05	.46	.44

Taulukko osoittaa alkoholinjakelun, oluenjakelun ja päätösvalan välisen korrelaation olevan samaa suuruusluokkaa, kun taas korrelaatio Alkon linjan ja muiden indeksien välillä lähenee nollaa. Tämä johtuu joko siitä, että Alkon linjaa kuvaava indeksi on huono mitta tai että Alkon linja ei ole riippuvainen suhtautumisesta muihin kiistakysymyksiin. Käytämme seuraavassa mainittua neljää indeksiä ja analysoimme, miten asenteet vaihtelevat eri sosiaaliryhmissä.

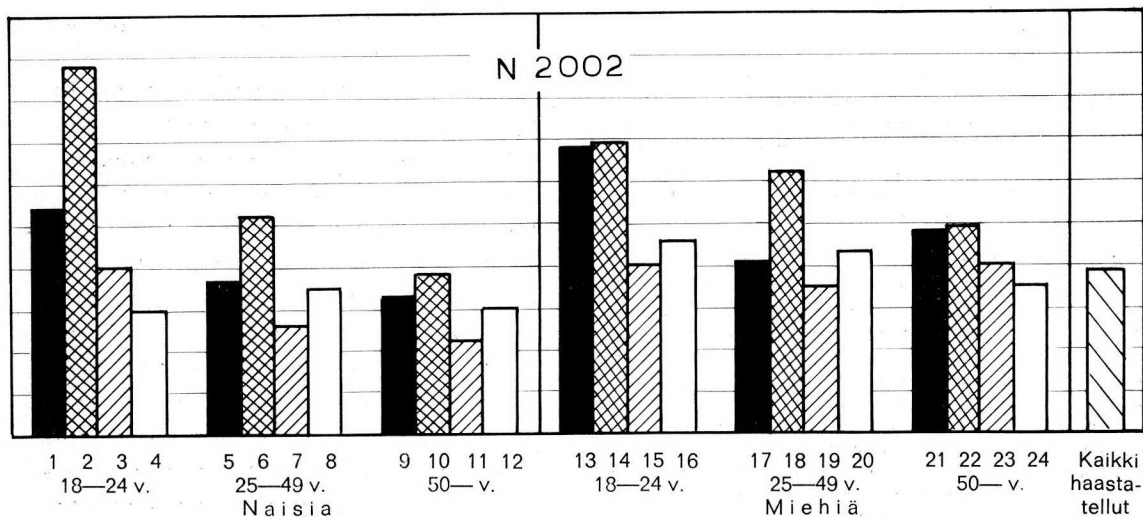
Mielipiteet ja sosiaalinen tausta

Suhtautumista alkoholipoliittisiin kiistakysymyksiin mittaavan neljän mitan suhteen on todettava, että miehet, naimisissa olevat, keski-ikäiset (25—49-vuotiaat), kau-

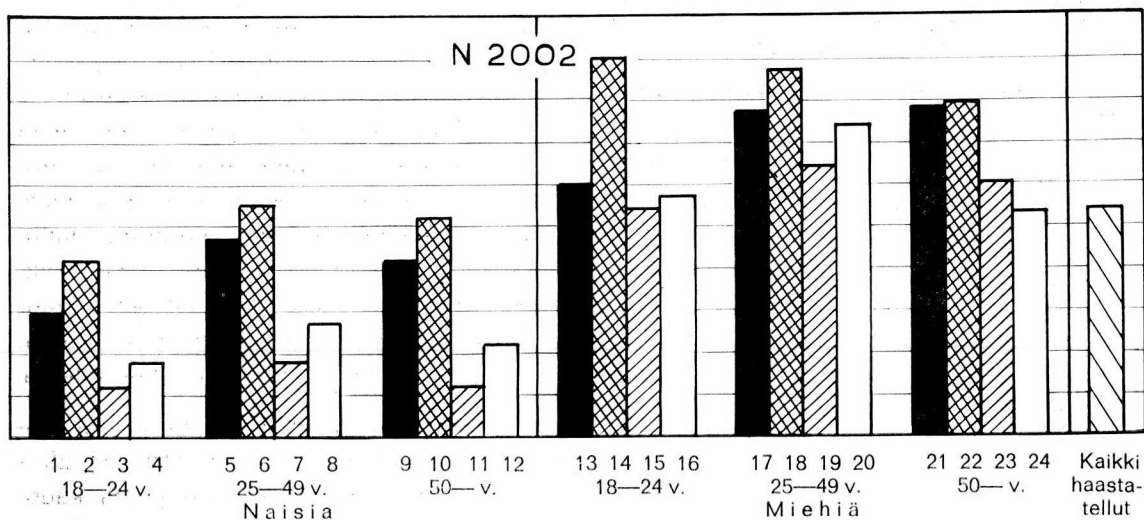
pungeissa ja kauppaloissa asuvat, kaupunkilaisammattiteja harjoittavat, suurituloiset ja ruotsinkieliset suhtautuvat myönteisemmin Alkon linjaan ja vapaampaan alkoholijuomien jakeluun kuin muut vastaavat ryhmät. Eroavuudet ovat kautta linjan tilastollisesti merkitseviä paitsi kielen suhteen. Sosiaaliset taustamuuttujat eivät kuitenkaan ole toisistaan riippumattomia; korkeammat tuloluokat ovat lukuisammin edustetut suurissa kaupungeissa, naimisissa olevat 25—49-vuotiaiden ryhmässä jne. On siis mahdollista erillisen sosiaalisen taustamuuttujan ja yhden indeksiluvun välisen yhteyden perusteella päätellä, onko tämä korrelaatio suhteellisesti katsoen tärkeä vai johtuuko se vain tämän saman indeksin ja toisen sosiaalisen taustamuuttujan välisestä yhteydestä. Voidaksemme tarkemmin määritellä taustatekijöiden vaikutuksen olemme jakanee materiaalin alaryhmiin sukupuolen, iän, kuntatyyppin ja ammattiryhmän mukaan. Tuloihin, kieleen ja siviilisäättyyn emme ole kiinnittäneet huomiota; tulot on jätetty huomioon ottamatta sen vuoksi, että niistä saatuja tietoja on muihin tietoihin verrattuna pidettävä vähemmän luotettavina; kieli, koska ruotsinkielisten haastateltujen lukumäärä on suhteellisen vähäinen, ja siviilisäätty, koska alustavien analyysien mukaan siviilisäättyryhmien väliset erot suureksi osaksi johtuvat iästä ja sukupuolesta.

Ottamalla samanaikaisesti huomioon sukupuolen (miehet, naiset), iän (18—24, 25—49, 50—), kuntatyyppin (kaupungit ja kauppalat, maalaiskunnat) ja ammattiryhmän (maalaisammattit, työväenluokka sekä keski- ja yläluokka) saamme 24 alaryhmää; tällöin on maalaiskunnissa työväestö sekä keski- ja yläluokka yhdistetty samaksi ryhmäksi "muut ammatit", kun taas kaupungeissa ja kauppaloissa on jätetty pois maalaisammattit. Kuvioissa sivuilla 136—137 verrataan 24 ryhmää toisiinsa yllä mainitun neljän indeksin suhteen.

Kuvio 1. Alkon — mietoja alkoholijuomia suosiva — kanta, % ao. ryhmien haastatelluista, joilla on indeksiarvot 4—9 (mitä korkeampi pylväs kuvioissa on, sitä suusitumpi on Alkon kanta eli jakelujärjestelmän liberalisointi)

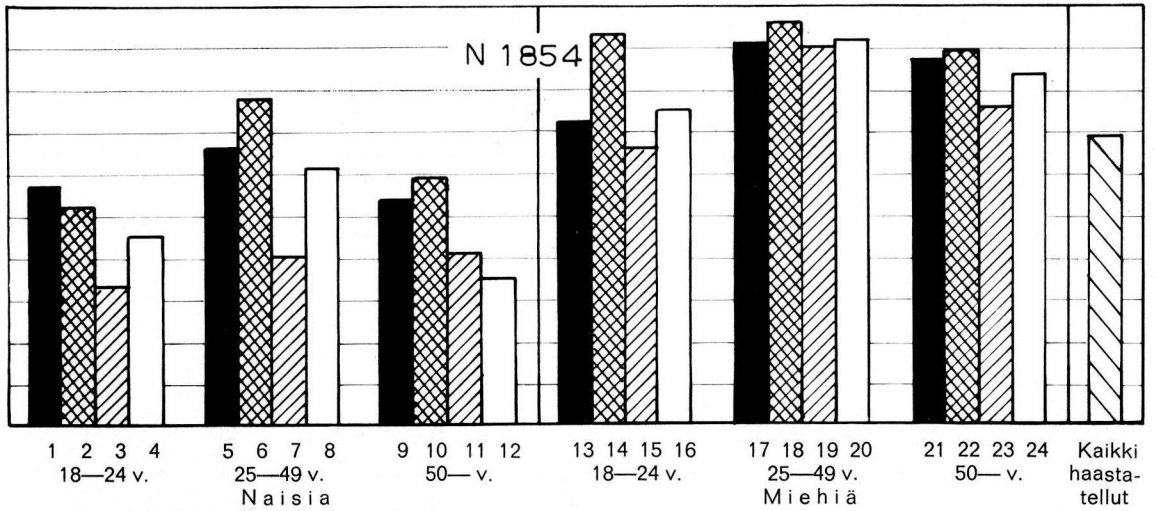
Kuvio 2. Alkoholinjakelu maaseudulla, % ao. ryhmän haastatelluista, joiden mielestä ainakin yksi ehdoteuista jakelun parannuksista merkitsee hyvää ratkaisua

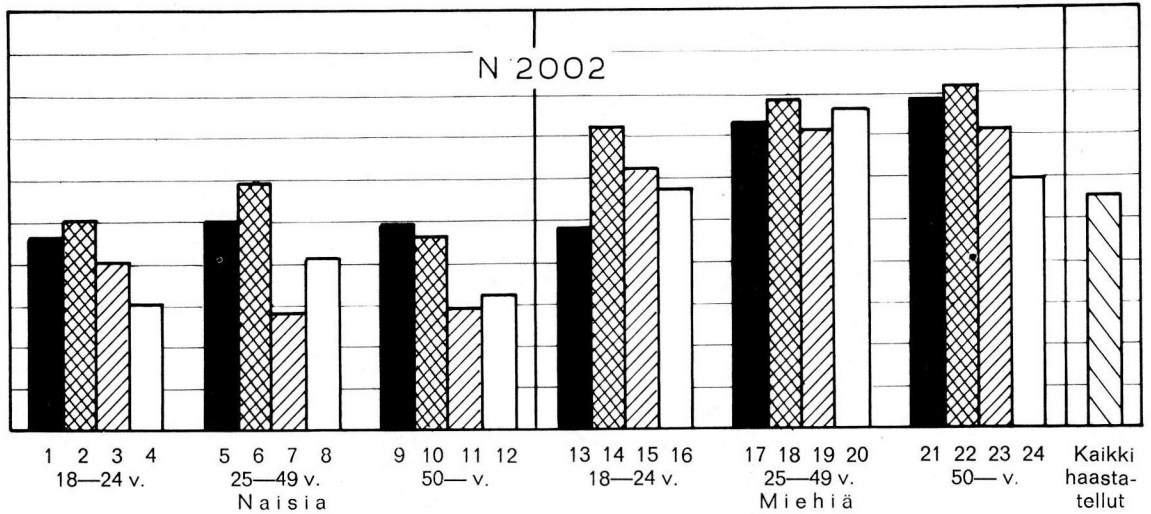
Haastateltujen luku

n	Ryhmän numero			
37	1	Naiset	18—24 v.,	kaupungit ja kauppalat, työväenluokka
24	2	"	"	keski- ja yläluokka
25	3	"	"	maalaiskunnat, maatalousammatit
33	4	"	"	muut ammatit
159	5	"	25—49 v.,	kaupungit ja kauppalat, työväenluokka
102	6	"	"	keski- ja yläluokka
123	7	"	"	maalaiskunnat, maatalousammatit
174	8	"	"	muut ammatit
127	9	"	50— v.,	kaupungit ja kauppalat, työväenluokka
50	10	"	"	keski- ja yläluokka
141	11	"	"	maalaiskunnat, maatalousammatit
100	12	"	"	muut ammatit

Kuvio 3. Oluenjakelu, % haastatelluista, jotka haluavat ostaa olutta Alkosta ilman myymälätodistusta tai elintarvikekaupoista

Kuvio 4. Päätösvalta uusien myymälöitä perustettaessa, % haastatelluista, jotka kannattavat myymälän perustamista kunnanvaltuuston enemmistön niin toivoessa tai joiden mielestä myymälöitä on perustettava enemmistön kantaan katsomatta tai jotka eivät kykene määrittelemään kantaansa

25	13	Miehet	18–24 v.,	kaupungit ja kauppalat, työväenluokka
29	14	"	"	keski- ja yläluokka
52	15	"	"	maalaiskunnat, maatalousammatit
28	16	"	"	muut ammatit
129	17	"	25–49 v.,	kaupungit ja kauppalat, työväenluokka
68	18	"	"	keski- ja yläluokka
102	19	"	"	maalaiskunnat, maatalousammatit
143	20	"	"	muut ammatit
67	21	"	50– v.,	kaupungit ja kauppalat, työväenluokka
47	22	"	"	keski- ja yläluokka
126	23	"	"	maalaiskunnat, maatalousammatit
91	24	"	"	muut ammatit

Erittelemme nyt tarkemmin kuvioden osoittamia tuloksia. Aloitamme *ammattiryhmällä*. Voimme kuvion perusteella todeta, onko olemassa ammattiryhmien välisiä eroavuuksia, kun sukupuoli, ikä ja kuntatyyppi pidetään vakioina, ts. jos vertaamme esim. maatalousammatteja ja muita ammatteja maalaiskuntien 18—24 -vuotiaiden naisten keskuudessa. Voimme siis todeta, johtuvatko ammattiryhmien eroavuudet vain näistä muista taustamuuttujista.

Analysoidessamme ammatin vaikutusta vertaamme pareittain kahta vierekkäin olevaa pylvästä (ykköstä kakkoseen, kolmosta neloseen jne.). Ammatti itsenäisenä tekijänä näyttää antavan selvimmän tuloksen maaseudulla tapahtuvan alkoholinjakelun kohdalla (kuvio 2). 50-vuotiaita ja vanhempia, maalaiskunnissa asuvia miehiä lukuun ottamatta (ryhmät 23 ja 24) toivovat kaupunkien keski- ja yläluokkaan kuuluvista haastatelluista useammat kuin työväenluokkaan kuuluvista alkoholinjakelua maaseudulla ja samaa toivovat maalaiskunnissa useammat muiden ammattien kuin maatalousammattien harjoittajat. Erot ovat kuitenkin usein vähäiset.

Suhtautumisessa oluenjakeluun (kuvio 3) ilmenevät eroavuudet ovat niin ikään samansuuntaisia paitsi kaupunkien nuorten naisten ja maaseudulla asuvien vanhojen naisten osalta. Muiden indeksien kohdalla ammatilla ei yleisesti katsoen näytä olevan merkitystä. Tietyt alaryhmät tekevät tästä poikkeuksen; Alkon linjaa kannatetaan keski- ja yläluokassa enemmän kuin työväenluokassa kaupungeissa asuvien 18—24 -vuotiaiden naisten sekä 25—49 -vuotiaiden naisten ja miesten keskuudessa.

Kuntatyyppi (vrt. ykköstä ja kakkosta kolmoseen ja neloseen jne.; koska amatillinen rakenne on erilainen kaupungeissa ja maalaiskunnissa, on sopivinta verrata ykkösen ja kakkosen keskiarvoa neloseen) tuntuu antavan huomattavasti selvempiä

eroja kuin ammattiryhmä. Erot ovat kauttaaltaan suuret naisten kohdalla sikäli, että kaupunkien ja kauppaloitten naiset iän ja ammattiryhmän pysyessä vakioina pyrkivät olemaan huomattavasti vapaamielisempiä kuin maalaiskunnissa asuvat naiset ja samoin yleisemmin kannattavat Alkon linjaa. Erikoisen merkitseviä erot ovat maaseudulla tapahtuvan alkoholinjakelun suhteen. Kaupungeissa ja kauppaloissa asuvien miesten keskuudessa verrattuina maalaiskunnissa eläviin miehiin eroavuudet eivät taas ole erikoisen merkitseviä; suurin ero on havaittavissa kuviossa 1, joka osoittaa kaupunkien ja kauppaloitten miesten suhtautuvan Alkon linjaan ymmärtäväisemmin kuin maalaiskuntien miehet.

Seuraava taustamuuttuja on *ikä* (vrt. 1—5—9, 2—6—10 jne.). Kuten jo mainittiin, 25—49 -vuotiailla oli vapaamielisin asenne kaikkien indeksien paitsi Alkon linjan kohdalla, jota nuorimmat kannattivat eniten. Kuviosta 1 näemme niin ikään, että nuorimmilla, lukuun ottamatta maalaisnaisten muita ammatteja, on korkeimmat arvot tässä indeksissä. Huomattavampia erot ovat kuitenkin vain kaupungeissa. Kuviosta 2 ja 3 ilmenee 25—49 -vuotiaiden yleensä olevan taipuvaisia vapaamielisempään suhtautumiseen kuin muut ikäryhmät toisten taustamuuttujien pysyessä vakioina, mutta erot ovat useimmiten erittäin vähäiset.

Viimeinen taustamuuttuja, *sukupuoli*, antaa merkitsevimmän tuloksen. Kahta kolmea poikkeusta lukuun ottamatta, jotka kaikki koskevat nuoria kaupunkiympäristössä eläviä naisia, naiset suhtautuvat kautta linjan vähemmän vapaamielisesti alkoholipoliittisiin kiistakysymyksiin. Erot ovat myös aivan toista suuruusluokkaa kuin muiden muuttujien suhteen. Sukupuolten välinen eroavuus tuntuu olevan pienin Alkon linjan kohdalla.

Tiivistäen voimme sanoa, että tärkein vedenjakaja suhtautumisessa eri alkoholipoliittisiin kiistakysymyksiin kulkee miesten

ja naisten välillä. Yleisesti katsoen kuntatyyppillä tuntuu olevan lähinnä suurin merkitys, kun taas iällä ja ammattiryhmällä vain tiettyjen indeksien kohdalla ja tietyissä alaryhmissä on itsenäinen vaikutus. Tämä riittääköön tiivistelmäksi; vertaamalla kuvioiden pylväitä on mahdollista saada selville, missä Alkolla, vastaavasti raittiusliikkeellä, on voimakkain kannatus.

Suhtautuminen Alkon linjaan

Olemme tähän asti pohtineet riippuvuutta sosiaalisen taustan ja alkoholipoliittisiin kiistakysymyksiin omaksutun kannan välillä. Tiedämme suhtautumistavan ja tosiasiallisen alkoholinkäytön olevan suuresti riippuvia toisistaan¹⁾ ja empiirinen aineistomme osoittaa niin ikään alkoholin käyttötiheyden yleensä suurimmaksi juuri niissä ryhmissä, joiden voidaan katsoa suhtautuvan vapaamielisemmin alkoholipolitiikkaan. Suhtautumista Alkon linjaan mittaava indeksi poikkesi kuitenkin muista indekseistä sikäli, että nuorin ikäryhmä oli vapaamielisin ja sukupuolten väliset eroavuudet olivat vähäisemmät kuin muissa indekseissä. Kun Alkon linjan voidaan sanoa merkitsevän uutta vaihtoehtoa alkoholipoliittisessa väittelyssä, on syytä jossain määrin syventää analyysia tässä kohden.

Alkoholin käyttötiheys ja suhtautuminen Alkon linjaan ovat suurin piirtein riippumattomia toisistaan (korrelaatio $r = 0,17$). Tämä merkitsee sitä, että on olemassa alkoholinkäyttäjiä, jotka eivät hyväksy Alkon linjaa, ja että on raittiusmielisiä, jotka hyväk-

syvät sen. Edellisiä voidaan pitää perinteellisen suomalaisen viinakulttuurin kannattajina, sanokaamme heitä ryyppymiehiä, ja jälkimmäisiä voidaan lähinnä nimittää alkoholipoliitikoiksi. Näiden lisäksi on mainittava Alkon linjan hyväksyvät alkoholinkäyttäjät, joita voidaan sanoa hedonisteiksi — he pitävät alkoholia lähinnä elämän nautintomomentin lisäämiskeinona — sekä lopuksi Alkon linjaan kielteisesti suhtautuvat, jotka eivät käytä paljon alkoholia, heitä voitaisiin nimittää raittiusmielisiksi. Typologia voidaan yhdistellä seuraavaksi taulukoksi:

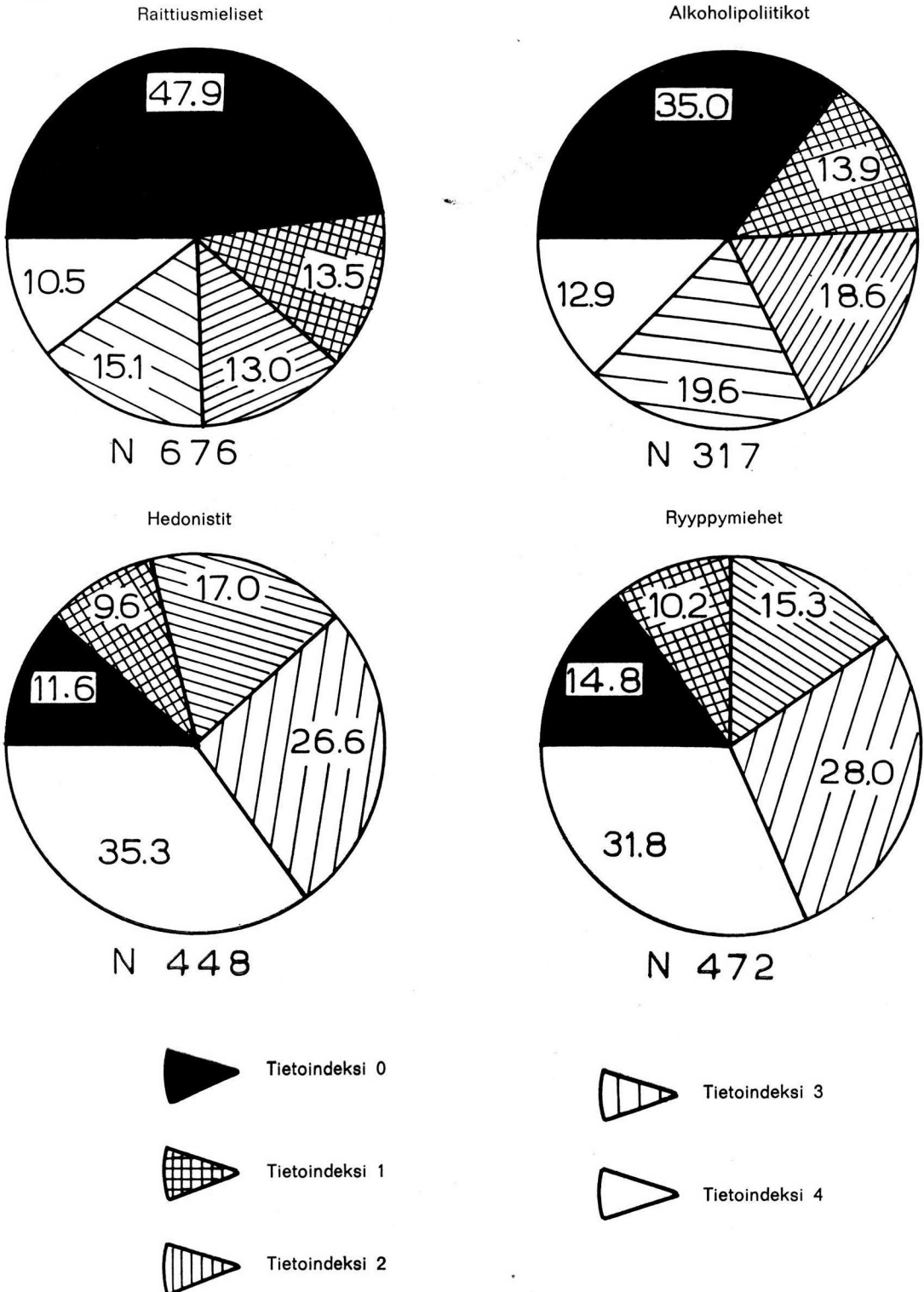
Suhtautuminen Alkon linjaan		
	myönteinen	kielteinen
Käyttävät alkoholia	Hedonistit	Ryyppymiehet
Täysraittit tai vähäinen alkoholinkäyttö	Alkoholipoliitikot	Raittiusmieliset

Olemme aikaisemmin todenneet sukupuolen, kuntatyyppin ja iän voimakkaasti vaikuttavan siihen, miten Alkon linjaan suhtaudutaan. Esitämme sen vuoksi seuraavassa yhdistelmässä näihin alaryhmiin kuuluvien haastateltujen jakaantumisen yllä mainitun neljän tyyppin mukaan.

Taulukko (seur. siv.) voidaan tulkita seuraavasti: Perinteellinen raittiuslinja on voimakkaimmin ankkuroitunut maaseudun naisten keskuuteen, mutta nuorin ikäryhmä tuntuu — huolimatta siitä, ettei se vielä ole alkanut suuremmassa määrin henkilökohtaisesti käyttää alkoholia — tukevan Alkon linjaa innokkaammin kuin vanhemmat. Kaupungeissa voimme havaita nuorimmissa voimakasta suuntautumista kohti Alkon linjaa, mutta täällä siihen usein liittyy omaa alkoholinkäyttöä. Sukupuolten väliset erot ovat luonnollisesti suuret, joskin ne kaupungeissa asuvien nuorimpien ikäryhmien kohdalla

¹⁾ Ks. esim. Allardt, Erik: Drinking norms and drinking habits. Teoksessa: Drinking and drinkers. Väki-juomakysymyksen Tutkimussäätiön julkaisuja n:o 6, Helsinki 1957; Kuusi, Pekka: Alkoholijuomien käyttö maaseudulla. Väki-juomakysymyksen Tutkimussäätiön julkaisuja n:o 3, Helsinki 1956, erikoisesti ss. 250—251, ja Allardt et alii: Alkoholiasenteista. Helsingin Yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 11, 1962.

Kuvio 5. Alkoholipoliittisesti eriävien ryhmien jakaantuminen alkoholijuomien väkevyyttä koskevan tietämisen mukaan

Ikärajoja koskevat tiedot ja toivomukset

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin, mitä ikärajoja olisi sovellettava anniskelussa ja myynnissä. Tässäkin suhteessa saattaa olla syytä tutkia asenteiden kognitiivista momenttia, ja olemmekin sen vuoksi kyselleet, minkälaisia ikärajat tätä nykyä ovat. Haastatelluista 10 % ei pystynyt määrittelemään kantaansa kysymykseen, minkälaisia ikärajojen tulisi olla, kun taas 41 % ei tuntenut nykyisiä ikärajoja. Sitä paitsi 29 % oli vastannut ikärajan olevan aina 21 vuotta. Voimme siis todeta ikärajojen suhteen yleisesti esiintyvän väärinkäsityksiä. Se seikka, että suurin ryhmä (771) toivoisi kaikkien ikärajojen olevan 21 vuotta, johtuu siitä, että 329 heistä uskoo kaikkien ikärajojen olevan tällä tasolla. Yllä esitetty osoittaa selvästi tietomomentin ikärajoja koskevissa asenteissa olevan käytännöllisesti katsoen vailla merkitystä.

Liite

Tutkimuksen toimeenpano ja luotettavuus

Syksyllä 1963 Alkon johtokunta päätti tilata Suomen Gallup Oy:ltä tutkimuksen, joka valottaisi yleistä mielipidettä keskeisissä alkoholipoliittisissa kiistakysymyksissä. Gallup laati tutkimussuunnitelman ja yhteistuumin Alkon kanssa kyselylomakkeen; suunnitelman ja kyselylomakkeen tultua hyväksytyiksi Gallup haastatteli yhteensä 2 023 henkilöä, joiden suunnitelman mukaan tuli edustaa koko Suomen kansaa. Kenttätöyöt tehtiin vuoden 1964 tammi—helmikuussa ja Gallupin selostus toimitettiin Alkoon saman vuoden huhtikuussa. Alkon pyynnöstä Gallup suoritti myöhemmin joitakin aineiston luotettavuutta koskevia lisäselvittelyjä. Gallupin selostusta ei kuitenkaan voitu pitää riittävänä, minkä vuoksi Alkon johto antoi Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tehtäväksi jatkaa aineiston erittelyä. Tuloksena on tämä artikkeli.

Populaation rajoittaminen: Tutkimus koskee maassa henkikirjoitettujen, 18 vuotta täyttäneiden miesten ja naisten umpimähkäisesti valittua näytettä. Otos perustui kahden askleen vyöhykeotantaan, jolloin vain seläiset alueet otettiin mukaan, joilla Gallupilla oli haastattelijoita käytettävänä. Alueiden valinta tuntui kuitenkin tyydyttävältä ja sai Alkon hyväksymisen.

Kyselylomake: Kyselylomake hyväksyttiin koehaastattelujen jälkeen. Artikkelissa käsiteltyjen mielipidekysymysten ja sosiaalista taustaa koskevien kysymysten lisäksi tutkimuksessa tiedusteltiin lähinnä suhtautumista erilaisiin mm. alkoholilakia vastaan tehtyihin rikoksiin; näiden kysymysten erittely julkaistaan erikseen.

Haastattelutyö: Kokonaista 77 Gallupin haastattelijaa suoritti kenttätöyön tammikuun 25. ja helmikuun 20. päivän välisenä aikana. Yhteensä haastateltiin 2 023 henkilöä eli 73 % alkuperäisestä näytteestä (2 772). Huomattava kato johtuu useista tekijöistä, mm. henkikirjojen epätyytyttävästä tilasta sekä siitä, että tutkimusalueilta muuttaneita ei haastateltu.

Kato jakaantuu Gallupin mukaan seuraavasti:

Kuolleita	33
Sairaita	45
Muuttaneita, matkalla, sotaväessä	353
Ei asu osoitteessa	82
Kieltäytynyt	47
Ei tavattavissa	184
Syy tuntematon	5
Yhteensä	749

Aineiston edustavuus ja luotettavuus: Suuren katon huomioon ottaen on tärkeää tutkia aineiston edustavuutta. Haastateltujen demograafista rakennetta on voitu verrata koko väestön kokoonpanoon v. 1960 toimeenpannussa väestönlaskennassa. Tällöin on voitu ottaa huomioon sukupuoli, kuntatyyppi, ikä, siviilisääty ja kieli sekä tietyt yhdistelmät näistä. Suurin piirtein on todettavissa melkoista yhtäpitävyyttä. Jakaantumisen tärkeimmät eroavuudet selviävät seuraavasta:

	Väestönlaskenta, %	Haastateltuja Gallupin mukaan, %
Naiset	53	55
Ruotsinkieliset	7,4	4,5
Maalaiskunnat	59	57
18—24 -vuotiaat ..	16	13
Naimattomat	26	21

Erot ovat siksi pienet, ettei niitä kannata tarkemmin analysoida; mainittakoon kuitenkin, että ruotsinkielisten suurempi kato lähinnä johtuu maalaiskuntien naisten keskuudessa sattuneesta kadosta. Miesten ja ruotsinkielisten kohdalla todetun katon voitaisiin ajatella johtavan siihen, että vastauksista on tullut raitiusmielisempiä, mutta tätä on ainakin osittain omiaan kompensoimaan nuorten ja maalaiskunnissa asuvien kohdalla tapahtunut runsaampi kato; demografinen rakenne ei siis viittaa siihen, että aineisto olisi epätydyttävää.

Demografinen edustavuus ei tietenkään merkitse sitä, että myös suhtautuminen alkoholipolitiikkaan olisi edustavaa. On syytä otaksua, että esim. mobiilit ovat liian heikosti edustettuja kaikissa demograafisissa ryhmissä, ja on mahdollista, että he käyttävät enemmän alkoholijuomia kuin muut ja että heidän

mielipiteensä ovat vähemmän raittiusmielisiä. On siis tärkeää tutkia aineiston edustavuutta muistakin näkökulmista. Haastatelluista 2 % sanoo kuuluvansa raittiusliikkeeseen, v. 1946 suoritettun Gallup-tutkimuksen mukaan prosenttiluku oli 3. Raittiusliike itse ilmoittaa lähes 5 %, mutta itse asiassa tämä luku tarkoittaa jäsenyyksiä, ja monet, jotka eivät enää katso kuuluvansa raittiusliikkeeseen, lienevät edelleen rekisterissä. Gallupin tulos vuodelta 1964 tuntuu sen vuoksi tässä suhteessa melko luotettavalta. Haastatelluista ilmoitti 28 % omaavansa myymälätodistuksen, ja tämä prosenttiluku on sama kuin Alkon vuosikirjassa vuodelta 1963. Myymälätodistusten ryhmittymisen haltijoiden sukupuolen ja iän mukaan on niin ikään suurin piirtein sama Alkon tilastossa ja Gallupin aineistossa.

	Myymälätodistuksen haltijoiden osuus		
	Gallup	Alkon	vuosikirja
Miehiä	52		51
Naisia	9		7

Gallupin numeroiden tulisi olla jonkin verran alhaisemmat sen johdosta, että aineistoon sisältyy 18—20-vuotiaita; toiselta puolen Alkon tilastoon on otettu vain leimaveron maksaneet; on otaksuttavissa, että myymälätodistuksen omaavat henkilöt, jotka eivät ole maksaneet leimaveron, vastaavat myöntävästi kysymykseen, onko heillä "viinakortti".

Gallupin aineistosta saamme myös ryhmittymisen alkuholin käyttöiheyden mukaan. Vertaamme seuraavassa miespuolisten pääkaupunkilaisten viime nauttimisesta kulunutta aikaa Gallupin ja ns. A-klinikkatutkimuksen kontrolliryhmän mukaan:

	Gallup miespuol. 25—49 v., %	A-klinikka- tutkimus 26—55 v., %
	n. 65	n. 356
1—7 päivää	52	51
8—14 päivää	12	12
15 päivää — 6 kuukautta	25	28
6 kuukautta — 1 vuosi	5	4
yli 1 vuosi	6	5
Yhteensä	100	100

Juomistiheyskin tuntuu siis viittaavan siihen, että aineisto suuresta kadosta huolimatta on edustava.

Toisena virhelähteenä haastatteluaineistossa on haastattelijan tekemä vaikutus. Gallup on käyttänyt sekä mies- että naispuolisia haastattelijoita ja on ajateltavissa, että vastaukset vaihtelevat järjestelmällisesti haastattelijan sukupuolen mukaan. Pintapuolinen vertailu ei kuitenkaan viittaa siihen, että näin olisi asianlaita, tulokset ovat päinvastoin melko yhtäpitäviä. Mutta tällaisten vertailujen perusteella on vaikea tehdä selviä johtopäätöksiä, kun haastateltavia ei ole umpimähkään jaettu miesten ja naisten kesken.

Kootun aineiston laadussa on kuitenkin muistuttamisen varaa. Usein haastatellut ovat valinneet kaksi tai useampia vaihtoehtoja vastatessaan kysymyksiin, joissa eri vastausvaihtoehtojen pitäisi eliminoida toisensa. Tämän ja tiettyjen muiden seikkojen johdosta on katsottu aiheelliseksi liittää korjauksia sisältävä lisälehti Gallupin raporttiin.

Tiivistäen voidaan sanoa, että suuri kato ja haastattelujen laatu ovat antaneet aihetta epäillä aineiston luotettavuutta. Suoritettavissa ollut kontrolli viittaa kuitenkin siihen, että aineistoa kaikesta huolimatta on pidettävä suurin piirtein tyydyttävänä.